

Examen VWO 2011

tijdvak 1
dinsdag 17 mei
9.00 - 11.30 uur

tekenen, handvaardigheid, textiele vormgeving

tevens oud programma

tekenen, handenarbeid, textiele werkvormen

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat 35 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 71 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Het Westen in Japan en Japan in het Westen

Vragen bij afbeelding 1 t/m 3

Op 19 april 1600 landden de Hollanders met het schip De Liefde voor de kust van Japan. Sindsdien hebben de Nederlanders steeds (handels)betrekkingen met Japan onderhouden. De VOC richtte in 1641 een handelspost in op het kunstmatige eilandje Deshima voor de kust van de stad Nagasaki.

Op afbeelding 1 zie je een uitsnede van een rolschildering op zijde en papier uit ca. 1750. In deze schildering geeft een Japanse kunstenaar zijn observaties van de Hollanders op Deshima weer.

De Japanse kunstenaar beeldde de Hollanders af met rode haren. Destijds gold dit, volgens Japanners, als een stereotiep kenmerk van de Hollanders.

Bekijk afbeelding 1.

- 2p **1** Benoem nog twee van dergelijke stereotypische kenmerken. Geef vervolgens een verklaring voor het benadrukken van juist deze stereotypische kenmerken.

De Nagasaki-schildering op afbeelding 1 sluit aan op de traditie van de Japanse Ukiyo-e prentkunst.

Bekijk afbeelding 1.

- 1p **2** Geef aan hoe de **voorstelling** van deze schildering aansluit op de Ukiyo-e prentkunst.

Sinds 1740 werden Nagasaki-e prenten (Japanse prenten met Hollanders als onderwerp) vervaardigd. De productie van deze prenten en de populariteit ervan onder de Japanse bevolking is verklaarbaar vanuit de uitzonderlijke positie van de Hollanders in Japan.

- 2p **3** Beschrijf welke uitzonderlijke positie de Hollanders innamen in Japan. Geef vervolgens een verklaring voor het ontstaan van deze prenten.

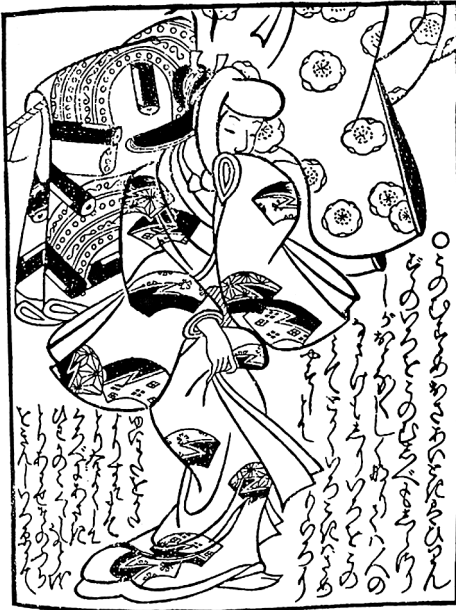
Op afbeelding 2 zie je *Op de schietbaan* uit 1770, een houtsnede die toegeschreven wordt aan Shiba Kokan (ook bekend als Suzuki Harushige).

- 1p **4** Beargumenteer waarom het werk aan Kokan wordt toegeschreven.

Op het eerste gezicht is niet duidelijk of de figuren op afbeelding 2 mannen of vrouwen zijn.

- 2p **5** Geef een reden waarom het onderscheiden van mannen en vrouwen hier lastig is. Geef vervolgens aan met welke kennis van de Japanse cultuur je dit onderscheid wél kan maken.

figuur 1

Engelse vertaling van de tekst:

“When this young lady was a child, she didn’t yet comprehend the allure of scarlet satin. As she matured and became more experienced in matters of the heart and body, she began to appreciate deeper colors. But deep red has a tendency to fade to the pink of this kimono with a scattered design of bouquets of raw cotton arranged from shoulder to hem. The bouquets should be done in dapple shibori¹⁾ in dark red, pale blue and pea green. Some of them should be reserved from dye and filled with stamped foil and the Chinese vine motif. The edges are outlined in knots of gold thread. They would also be nice with the bent chrysanthemum branch motif embroidered upon them.”

noot 1 shibori (of tie-dye) is een methode om textiel te verven

In de zeventiende eeuw ontstonden in Japan de hinagata-boeken. Deze boeken bevatten prenten waarin de mode centraal staat. Op figuur 1 hierboven zie je een prent uit zo’n hinagata-boek. Deze prent probeert door middel van beeld en tekst de lezer te verleiden.

3p 6 Beschrijf drie aspecten van het beeld en/of de tekst waardoor de kijker wordt verleid.

Halverwege de negentiende eeuw ontstond een ware Japan-rage in Europa. Japanse kunst en cultuur lieten hun sporen dan ook na in de schilderkunst van deze periode. Op afbeelding 3 zie je *The Golden Screen: Caprice in Purple and Gold* uit 1861 van James A. McNeill Whistler. Dit schilderij vertoont in de vormgeving overeenkomsten met afbeeldingen uit de traditionele Japanse beeldcultuur.

3p 7 Noem drie van deze overeenkomsten in de **vormgeving**. Geef daarbij steeds een voorbeeld aan de hand van afbeelding 3.

Hoewel *The Golden Screen: Caprice in Purple and Gold* overeenkomsten vertoont met afbeeldingen uit de traditionele Japanse beeldcultuur, valt dit werk toch ook duidelijk te plaatsen binnen de westerse schilderkunst.

2p 8 Geef voor zowel de **voorstelling** als voor de **vormgeving** aan waarom dit schilderij te plaatsen is binnen de westerse schilderkunst.

De Japan-rage die in Europa heerste in de tweede helft van de negentiende eeuw kan vanuit verschillende factoren worden verklaard.

2p 9 Geef twee verklaringen voor deze Japan-rage.

Primitivisten en primitieven

Vragen bij afbeelding 4 t/m 7

De van oorsprong Russische kunstenaar Wassily Kandinsky richtte in 1912 in München de kunstbeweging Der Blaue Reiter op. Op afbeelding 4 zie je *Schilderij met boogschutter* van deze kunstenaar uit 1909.

Kandinsky's schilderij is onder andere op te vatten als een reactie op het impressionisme.

- 2p 10 Geef voor zowel de **onderwerpskeuze** als de **vormgeving** van dit schilderij aan hoe het op te vatten is als een reactie op het impressionisme.

Kandinsky koesterde een diepe waardering voor 'primitieve kwaliteiten' van allerhande kunsten. Deze waardering keert zichtbaar terug in veel van zijn schilderijen. In de **vormgeving** van *Schilderij met boogschutter* zijn twee 'primitieve' inspiratiebronnen aan te wijzen.

- 2p 11 Noem deze twee primitieve inspiratiebronnen. Geef van elke bron een typerend kenmerk dat zichtbaar is in dit schilderij.

figuur 2

Op figuur 2 hierboven zie je de omslag van de *Almanach Der Blaue Reiter*. Kandinsky en Franz Marc stelden de almanak in 1912 samen. Het boek is uniek in de wijze waarop verschillende onderwerpen zoals primitieve kunst uit niet-westerse culturen, middeleeuwse Europese kunst, Europese volkskunst, kindertekeningen, naïeve kunst, muziekstukken en eigentijdse (hoge) kunst werden bijeengebracht.

- 1p 12 Geef aan vanuit welke opvatting Kandinsky en Marc deze verschillende onderwerpen bijeenbrachten.

Door middel van de recapitulatietheorie legden, onder anderen Kandinsky en Marc een verband tussen kunst van niet-westerse primitieve volken en kindertekeningen.

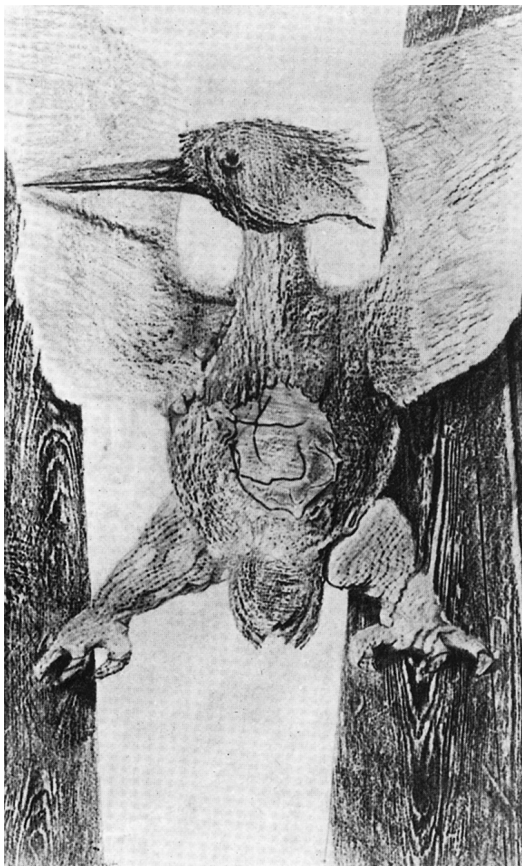
- 2p **13** Geef aan wat de recapitulatietheorie inhoudt. Leg vervolgens uit hoe vanuit deze theorie een verband werd gelegd tussen kunst van primitieve volken en kindertekeningen.

In 1912 nam Paul Klee deel aan de tweede tentoonstelling van Der Blaue Reiter. Op afbeelding 5 zie je van hem *De Tjilpmachine* uit 1922. Voor Klee vormden kindertekeningen een belangrijke inspiratiebron. Dit is terug te zien in de schematische wijze waarop lijf en ledematen van de vogels zijn weergegeven. Toch is *De Tjilpmachine* geen nabootsing van een kindertekening. Daarvoor spreken uit dit werk te veel, door een geschoold kunstenaar, gemaakte keuzes.

- 3p **14** Beschrijf drie aspecten van *De Tjilpmachine* waaruit blijkt dat het werk niet door een kind maar door een kunstenaar is gemaakt.

Aan het begin van de twintigste eeuw was theorievorming een belangrijk aspect van de (beeldende) kunst. Voor de surrealisten vormde de psychoanalyse van Sigmund Freud een van de pijlers van hun theorie. Net als de expressionisten waren de surrealisten bijzonder geïnteresseerd in het primitieve.

figuur 3

Op figuur 3 op de pagina hiervoor zie je het werk *The Origin of the Pendulum* uit 1925 van de surrealist Max Ernst. In dit werk maakte Ernst gebruik van een toevalstechniek die bekend staat onder de naam *frottage*.

- 1p **15** Leg aan de hand van figuur 3 uit hoe deze techniek werkt.
1p **16** Leg uit waarom Ernst van deze toevalstechniek gebruik maakte.

Max Ernst vluchtte in 1941 voor de nazi's naar de Verenigde Staten, waar hij aansluiting vond bij de Amerikaanse kunstwereld. Het Europese surrealisme was van grote invloed op het ontstaan van het abstract expressionisme in de Verenigde Staten.

Op afbeelding 6 zie je een *pictograph* uit 1945 van de Amerikaanse kunstenaar Adolph Gottlieb. Op afbeelding 7 zie je een Chilkat deken van Noord-Amerikaanse Native Americans. Gottlieb bezocht in 1937 een tentoonstelling over deze kunst en vanaf 1942 verzamelde hij, onder andere, dergelijke dekens. *Bekijk afbeelding 6 en 7.*

- 2p **17** Beschrijf twee overeenkomsten in de **vormgeving** van beide werken.
2p **18** Leg uit waarom Gottlieb inhoudelijk geïnteresseerd was in het werk van Native Americans. Geef daarbij aan wat hem aansprak in het werk van Native Americans en hoe dit paste in zijn eigen kunstzinnig streven.

Hoewel kunstenaars als Kandinsky, Klee, Ernst en Gottlieb uit verschillende en uiteenlopende 'primitieve' inspiratiebronnen putten, is er sprake van een gemeenschappelijk idee dat aan hun primitivisme ten grondslag ligt.

- 1p **19** Benoem het gemeenschappelijke idee dat aan hun primitivisme ten grondslag ligt.

Het Nabije Oosten in het Westen

Vragen bij afbeelding 8 t/m 10

In het Venetië van de late middeleeuwen komen het Oosten en het Westen samen. In oude literatuur over de bouwkunst in Venetië zijn eigenlijk weinig verwijzingen te vinden naar de invloed vanuit het Oosten. Recente studies, richten zich echter ook op de invloed van de Arabische architectuur op de bouwkunst in Venetië. Dit geeft al aan dat het niet zo eenvoudig is om westerse gotiek van bouwstijlen uit het Oosten te onderscheiden.

Op afbeelding 8 zie je een vooraanzicht van het Dogenpaleis in Venetië dat vrijwel geheel herbouwd werd rond 1340. In het Dogenpaleis zijn kenmerken van Arabische en gotische bouwstijlen te herkennen.

De bouwstijlen uit de westerse, gotische architectuur en de oosterse, Arabische architectuur vertonen overeenkomsten, zoals het gebruik van de spitsboog.

- 2p **20** Noem nog twee overeenkomsten tussen gotische en Arabische bouwstijlen en geef aan waar je deze ziet op afbeelding 8.

In de architectuur van het Dogenpaleis zijn ook kenmerken aanwijsbaar die niet voorkomen in de gotische bouwkunst, maar alleen typerend zijn voor Arabische bouwkunst.

- 2p **21** Noem twee van deze typisch Arabische kenmerken en beschrijf waar ze te zien zijn op afbeelding 8.

In recente studies wordt gesteld dat sommige oosterse motieven in Venetiaanse paleizen, kerken en overheidsgebouwen speciaal bedoeld waren om de band met het Oosten te benadrukken.

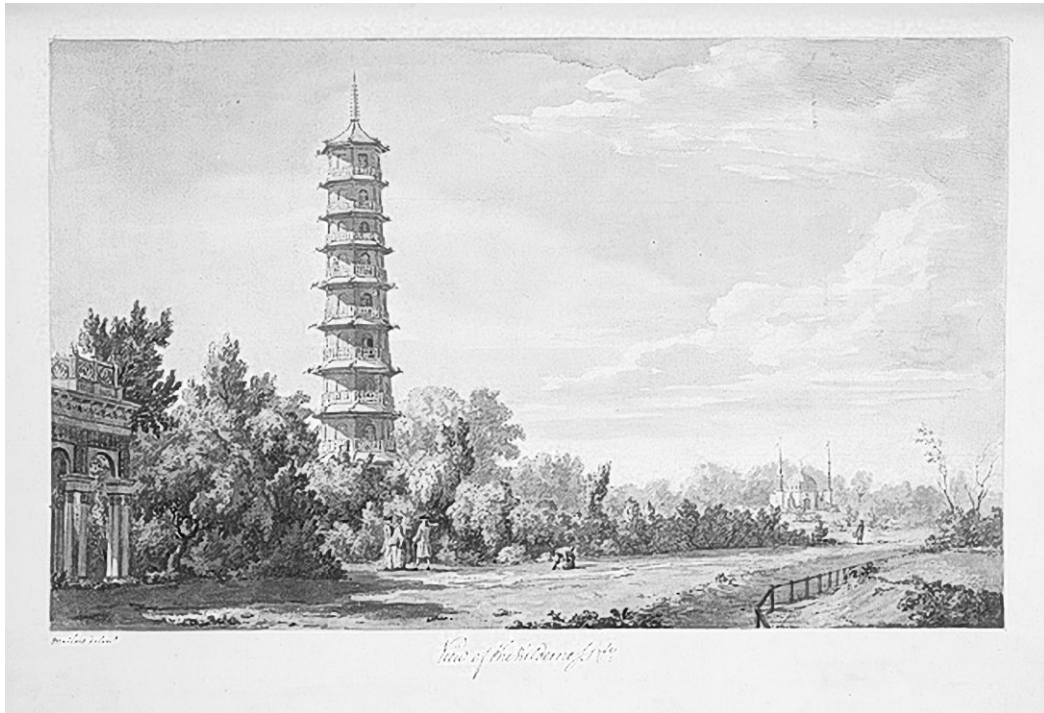
- 3p **22** Geef drie redenen voor het benadrukken van de band met het Oosten door Venetië.

In de negentiende eeuw verbleef de Engelse dichter en criticus John Ruskin enige tijd in Venetië. Hij onderzocht de Venetiaanse architectuur uit de late middeleeuwen en renaissance, en schreef daarover in zijn boek *The Stones of Venice*.

In deze studie spreekt Ruskin zijn bewondering uit voor de Venetiaanse architectuur uit de middeleeuwen. Tevens klinkt een kritische houding door ten aanzien van zijn eigen tijd.

- 3p **23** Geef aan waarop hij zijn kritiek richtte én geef aan waaruit zijn kritiek bestond. Geef vervolgens aan waarom hij de Venetiaanse architectuur uit de middeleeuwen zo bewonderde.

figuur 4

Ook in de achttiende eeuw vormde het Nabije Oosten een bron van inspiratie voor het Westen. Op figuur 4 hierboven zie je de gravure *A view of the Wilderness (with the Alhambra, the Pagode and the Mosque)* van William Chambers uit 1763. Op de gravure is aan de horizon het silhouet van de moskee zichtbaar. Het Alhambra staat links op de voorgrond en rechts daarvan torent de pagode boven de bomen uit.

De (tuin)architect William Chambers bouwde in 1761 een 'Turkse moskee' in Kew Gardens in Londen. Dergelijke bouwwerken werden 'follies' genoemd. Folly betekent letterlijk 'dwaas'. Het dwaze heeft betrekking op verschillende aspecten van dergelijke gebouwen.

2p **24** Benoem twee aspecten van follies waarop het dwaze betrekking heeft.

Bouwwerken als deze Turkse moskee werden in Kew Gardens geplaatst om te dienen als rustpunt tijdens de wandeling. Daarnaast fungeerden follies als duidelijke visuele accenten in een tuin.

2p **25** Noem nog een functie van follies. Geef daarbij aan op welke wijze ze deze functie vervullen.

De hang naar het Oosten komt ook tot uiting in de verbouwing tussen 1815 en 1823 van het Royal Pavilion dat je ziet op afbeelding 9. De verbouwing werd gedaan naar een ontwerp van John Nash die gebruik maakte van het voorbeeldboek *Oriental Scenery* (1795-1815) van Thomas en William Daniell. Afbeelding 10 toont uit dit voorbeeldboek de Jummah Musjed uit Delhi.

Het Royal Pavilion vertoont overeenkomsten met de Jummah Musjed uit Delhi. Toch is het gebouw duidelijk een verbeelding van het Oosten, ontworpen door een westerse architect.

- 3p **26** Benoem drie aspecten waaraan je kunt zien dat het Royal Pavilion door een westerse architect ontworpen is. Betrek bij elk aspect ook een vergelijking met de Jummah Musjed.

Hedendaagse kunstenaars uit het Verre Oosten

Vragen bij afbeelding 11 t/m 15

De Chinese kunstenaar Ni Haifeng woont en werkt sinds 1994 in Nederland. In veel van zijn werk spelen zowel China als Nederland een belangrijke rol. Op afbeelding 11 zie je *Of Departure and Arrival* uit 2007.

Het is een installatie die bestaat uit een grote hoeveelheid keramische objecten die op een pallet staan. Haifeng vroeg de inwoners van Delft een alledaags voorwerp in te leveren. Vervolgens liet hij in Jingdezhen (China) keramische kopieën van deze voorwerpen vervaardigen.

Haifeng verwijst in deze installatie op verschillende manieren naar historische relaties tussen Holland en China.

- 4p **27** Noem twee van deze historische relaties tussen Holland en China waar Haifeng naar verwijst. Geef daarbij steeds aan hoe Haifeng naar deze relatie(s) verwijst.

De installatie van Haifeng doet in een bepaald opzicht denken aan toeristische souvenirwinkels in plaatsen als Delft of Amsterdam. Op afbeelding 12 zie je een voorbeeld van zo'n souvenirwinkel. Uit de producten in souvenirwinkels komt een clichébeeld van de Nederlandse identiteit naar voren.

- 2p **28** Beschrijf hoe het clichébeeld van de Nederlandse identiteit in de souvenirwinkel naar voren komt. Leg vervolgens uit hoe Haifeng dit clichébeeld van de Nederlandse identiteit nuanceert in *Of Departure and Arrival*.

Volgens Haifeng houdt de cultureel economische dominantie van het Westen ook in 'the Gobaal era' stand. Dit commentaar op globalisering spreekt uit *Of Departure and Arrival* en het ontstaansproces van deze installatie.

- 1p **29** Geef aan hoe dit commentaar uit het werk (en het ontstaansproces) spreekt.

Haifeng ontkracht in een interview het idee dat dankzij de globalisering de ultieme culturele emancipatie zou zijn bereikt. Deze uitspraak strookt niet met zijn rol als kunstenaar, omdat Haifeng kan worden beschouwd als de global-artist bij uitstek.

- 2p **30** Geef aan waarom Haifeng kan worden beschouwd als de global-artist bij uitstek. Geef vervolgens aan waarom *Of Departure and Arrival* opgevat kan worden als voorbeeld van culturele emancipatie.

Op afbeelding 13 zie je de installatie *Ghost Gu Coming Down The Mountain* uit 2005 van Ai Weiwei. Voor deze installatie bestelde Weiwei in Jingdezhen 96 kopieën van een traditionele Chinese vaas met daarop de beschildering van *Ghost Gu Coming Down The Mountain*. Deze 96 kopieën bevatten slechts een gedeelte van de voorstelling van het origineel en nooit meer dan een halve voorstelling.

Bekijk afbeelding 13.

Ai Weiweis installatie is zorgvuldig gecomponeerd. De opstelling van de vazen bepaalt het beeld dat de beschouwer vanuit verschillende standpunten ziet.

- 1p **31** Beschrijf het beeld dat de beschouwer vanuit verschillende standpunten ziet.

Met *Ghost Gu Coming Down The Mountain* stelt Ai Weiwei vragen over authenticiteit.

- 2p **32** Leg uit in welk opzicht hier géén sprake is van een authentiek kunstwerk. Leg vervolgens uit in welk opzicht hier wél sprake is van een authentiek kunstwerk.

Ai Weiwei heeft een westerse kunstopleiding gevolgd en woonde vele jaren in New York. Hij lijkt beïnvloed door enkele bekende westerse kunstenaars van de twintigste eeuw onder wie Andy Warhol. Op afbeelding 14 zie je het werk *210 Coca-Cola Bottles* uit 1962 van Warhol. Op afbeelding 15 zie je *Han-Dynasty Urn with Coca-Cola logo* uit 1994 van Ai Weiwei.

Vergelijk *210 Coca-Cola Bottles* van Warhol met *Han-Dynasty Urn with Coca-Cola logo* van Ai Weiwei. Beide kunstenaars doorbraken een taboe met hun werk.

- 4p **33** Geef voor beide kunstenaars aan welk taboe ze doorbraken met hun kunstwerk. Geef daarbij voor beide kunstenaars ook aan met welk doel ze dit deden.

Ai Weiwei is ervan overtuigd dat kunst de wereld kan veranderen. 'Kunst kan echt een verschil maken, daar moeten we wel in geloven. Anders heeft het geen zin om kunstenaar te zijn. Deze totalitaire maatschappij [China] negeert ons als individuen. Daar moeten we iets tegenover stellen.'

figuur 5

Op figuur 5 hierboven zie je *Dropping a Han-Dynasty Urn* uit 1995 van Ai Weiwei. Het werk kan gezien worden als een politiek statement.

1p **34** Geef aan op welke wijze hier sprake is van een politiek statement.

Politiek engagement speelt steeds vaker een rol van betekenis in de hedendaagse kunst. Globalisering is hierop mede van invloed.

2p **35** Geef twee verklaringen voor deze toename vanuit globalisering.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.